

фігурою Богородиці Оранти, яка розміщена посередині храму і образ якої визначає сутність всього інтер'єру. Традиційний жест Оранти, який має свій початок в ранньохристиянському мистецтві — підняті до рівня голови руки — є жестом молитви на захист Києва і всієї України. Над зображенням монументальної фігури Богоматері Оранти, яка втілює в собі як земну церкву, так і Премудрість Божу, розміщено надпис, що проголошує: "Бог серед нього — воно не захитається; Бог допоможе йому зранку [Пс. 45, 6]".

Концепт софійності в київській культурі проявляється крізь феномен святості. З прийняттям християнства в Київській Русі виникає уявлення про святість, інакше кажучи про визнання певних людей носіями святості. В Києво-Печерському Патерику поняття святості скурпульозно розробляється в аспекті просторової локалізації святого місця. Таким чином, Києво-Печерський Патерик презентує нам святе місце Києво-Печерську лавру і образи святих, передусім Святого Антонія і Святого Феодосія як засновників святої обителі.

Дослідження цього типу святості підводить нас до усвідомлення ролі Києво-Печерської лаври як центра духовної просвіти, християнської православної культури, який призвів до вибуху духовності і мав велике значення для розвитку культури всієї Київської Русі. Дух святості, який панував в Києво-Печерському монастирі, носіями якого є його святи, має передусім Божественну природу. В розробці свого зрозуміння святості духовна традиція Київської Русі в найбільшій степені продемонструвала самостійність і творчі можливості. Переважно носіями святості виступає "священство", як одна з найголовніших частин соціальної структури Київської Русі і святи, як заступники і представники людей перед Богом.

Таким чином, Київ у контексті концепту софійності постає як вічне сакральне місто, намагнічене духом мудрості і святості, репрезентоване крізь національні святині (Софію Київську і Києво-Печерську лавру), які лежать у підвалинах національної культури і які виступають як життєстверджуючі основи буття.

Список використаних джерел

1. Аверинцев С. С. София – Логос. Словарь. – К.: Дух и литера, 2000. – 450 с.
2. Брайчевский М. Ю. Когда и как возник Киев? – К.: Наукова думка, 1988. – 183 с.

Бачинська Людмила Георгіївна, кандидат архітектури, доцент, професор кафедри основ архітектури та архітектурного проектування, Київський національний університет будівництва та архітектури
АРХІТЕКТУРНО-МІСТОБУДІВНА СПАДЩИНА УКРАЇНИ ЯК ВІДБИТТЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ ХХ - ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ

Сучасне ставлення до соціальної історії як історії розвитку суспільства, де «люди – не тільки пасивний субстрат, а й енергетична основа життя соціуму, їхня діяльність здатна міняти характер і спрямованість суспільних

процесів на кожному етапі їхнього розгортання» (переклад з рос. – Б.Л.), [1, с. 13], дозволяє розглядати усі соціальні процеси як єдине ціле, що охоплює різні сторони життєдіяльності людства: історичні, політичні, економічні, культурні тощо [2, с. 16]. Саме такий підхід застосований в цій статті до вивчення архітектурно-містобудівної спадщини України нещодавнього минулого.

Внаслідок історичних колізій України впродовж тривалого часу ХХ – початку ХХІ століть в державі відбувалися зміни економічно-політичної орієнтації, паралельно з якими стан культури (й архітектури як її частини) переживав злам старих напрямків розвитку і народження нових, що, незважаючи на певні паралелі з європейськими, на перший погляд здається не зрозумілим за походженням.

Історичному періоду ХХ – початку ХХІ століть, обраному для розгляду, передував період становлення капіталістичних відносин у Російській імперії, про який доцільно тут згадати для зручності проведення порівняльного аналізу і який обраний як відправна базова точка, на котрій була побудована соціальна історія радянського часу. Російська імперія вступила на шлях розвинених капіталістичних відносин у 1870-х роках, коли без революційних потрясінь, підготовлений суспільною думкою, процес створення великих підприємств переважно добувної промисловості, законом про відміну пережитку феодальних часів - кріпацтва - і звільнення численної армії кріпаків - колишньої власності дворянства, зародився і почав швидко розвиватися у всіх сферах життєдіяльності (у виробничій, законодавчій, адміністративній, міграційній і багатьох інших) процес становлення капіталістичної держави, котрий на початку ХХ століття, проминувши етап конкурентної боротьби за пріоритетність на ринку, перейшов у стадію монополістичного капіталізму. Обидва етапи економічного розвитку відбулися в просторовій організації міста й архітектурі споруд [3, с. 22-24].

Соціальна історія ХХ століття нашої країни – спочатку у складі Російської імперії, а потім СРСР – двічі за століття розгорталася у протилежні напрямки економічного розвитку: від монополістично-капіталістичного з приватною власністю на основні засоби виробництва до державно-соціалістичного і навпаки.

Стан економічного устрою Радянського Союзу через пошуковий період перших років після Жовтневої революції (що відзначився часом військового комунізму з тотально-примусовим збором продуктів харчування – так званою «продрозверсткою» - та новою економічною політикою – НЕПом, мета якої була у поширенні дрібної приватної власності для пожвавлення господарської діяльності в країні) стабільно рушив шляхом побудови економіки на основі соціалізму з державною власністю абсолютно на все, що визначалося як приналежне народові.

За тривалий період економічного розвитку в єдиному напрямку країна пережила декілька етапів з періодичними кризами, змінами генерального спрямування у зовнішній і внутрішній політиці, економіці і соціальних

програмах розвитку. Коливання керівництва були обумовлені специфікою владної структури Радянського Союзу, що докорінно відрізнялася від системи правління європейських країн [4, с.17].

Особливості формування керівних органів в Радянському Союзі були обумовлені тривалою і настійливою боротьбою за владу єдиної партії, яка, зародившись ще в кінці XIX століття, впродовж довгого часу укріплювала свої позиції, відштовхуючи і знищуючи суперників, взяла на себе відповідальність за політичне та економічне спрямування новоствореної держави та програмування соціального життя. Вдалий досвід керування під час перших кроків зміцнив позиції партії (під назвою спочатку РСДРП, потім ВКП(б) і в кінці кінців КПРС) і беззастережно встановив її першість і головну ведучу роль в державі, що виправдала себе у важкі часи першої половини XX століття як для новоствореної за державотворенням та економічною орієнтацією радянської країни, так і для європейських країн. Територіальні претензії одної держави до іншої, політичні амбіції, протистояння політичних сил в цей час сприяли утворенню низки країн з централізованою системою правління, деякі з них навіть офіційно проголосили себе імперіями.

Друга половина XX століття у повоєнний час також розпочалася з протистояння сил протилежного напрямку – інтернаціональних, комуністичних та національних. Централізація влади у єдиних руках сприяла чіткому спрямуванню дій, коштів, соціальних завдань на єдину мету – зміцнення економічного становища в світі та політичного впливу на міжнародну ситуацію.

Отже, в XX столітті чітко проглядається така періодизація нашої історії: 1) період 1917-й рік – початок 1920-х років – це етап зламу капіталістичного виробництва Російської імперії та переорієнтації економічно-політичної системи на новий шлях, що визначався методом спроб і помилок в організації господарської діяльності, але в політичному керівництві укріплювався за допомогою комуністичної партії; цей період безумовно є перехідним до подальшого розвитку; 2) у 1920-ті до початку 1930-х років відбувається усвідомлення потреби спрямування суспільної динаміки на генеральне становище робітничого класу та створення органів влади у вигляді робітничих і солдатських депутатів, але за умов верховенства комуністичної партії та її ідеології; згідно з пануючою ідеологічною програмою та гегемонією робітничого класу здійснюється різнобічний і розмаїтий пошук нових напрямків культурного розвитку (й архітектурно-містобудівного також); 3) для 1930-тих років є характерними прояви централізації влади у європейських країнах та СРСР в зв'язку зі специфікою міжнародної ситуації; як показав сьогоднішній аналіз культурного стану нашої держави у той час, цей період за певними ознаками був перехідним; 4) з початку 1940-вих до середини 1950-х років відбувається побудова економіки в напрямку соціалізму, політичний режим сформувався на беззаперечному авторитеті вождя-генералісімуса, комуністична та державна ідеологія потребує засобів прославлення влади та використовує для цього різноманітні форми будь-якої творчої діяльності; 5) в

середині 1950-х відбулася зміна системи правління за умов збереження верховенства єдиної політичної сили в СРСР комуністичної партії, було проголошено про завершення побудови соціалістичної форми економіки і намічена програма побудови комунізму, впродовж десятиліття з цього часу приблизно до середини 1960-х років реалізувалися нові плани господарської діяльності, що були орієнтовані на індустріалізацію і прискорення темпів будівництва для забезпечення населення житлом на основі рівного розподілу; під час цього періоду народилася і почала формуватися школа масового типового житлового будівництва, отже період був перехідним; б) завдяки централізованим діям КПРС у формулюванні програм економічно-політичного і соціального розвитку держави, в організації фінансування, жорсткому контролю за виконанням цих програм з високим ступенем особистої відповідальності, у 1960-ті – 1980-ті роки була створена унікальна школа типового будівництва, якої не було аналогів в світі, і яка постійно вдосконалювалася, індустріальне будівництво здійснювалося величезними темпами; 7) в кінці 1980-х – на початку 1990-х років була запланована перебудова господарської діяльності в СРСР, що в кінці кінців заклала основи для подальшого утворення Незалежної України; 1990-ті - початок 2000-х років для нашої країни став перехідним періодом до капіталістичної економіки та республіканської системи правління за європейським типом [4, с.17]. Отже, впродовж ХХ століття наша історія налічує *чотири перехідних і три основних етапи економічно-політичного розвитку держави.*

За 75 років існування соціалістичної системи господарювання з державною власністю абсолютно на все була сформована країна із *специфічним політичним режимом*, за якого наявна єдина партія зосередила на собі всі питання державотворення – зовнішньої і внутрішньої політики, планування економічного, соціального і культурного життя народу, тобто законодавчі і виконавчі функції. Центральний комітет КПРС очолював генеральний секретар (найвища посада у керівництві державою), який призначався *за умов погодження між членами невеличкого колективу* – Політичного бюро. КПРС були підлеглими Рада міністрів (виконавчий орган) та Верховна Рада (законодавчий). Така система правління докорінно відрізнялася від європейської, де населення обирає президента та парламент або тільки парламент, який потім обирає президента [5]. Сформована в Радянському Союзі система створення влади *була централізованою за схемою визначення першої особи в країні. Свідомцтвами централізації також були: чітка ієрархічність усіх трьох гілок влади – політичної, виконавчої і законодавчої, які за структурою мали верхню ланку з декількох сходинок та спиралися на поширену і розгалужену систему низових організацій, планування усіх сфер життя, централізоване фінансування і контроль за витратами коштів та виконанням настанов згори, а також відсутність змішаних форм власності – державної та приватної.*

Містобудування та архітектура як важлива складова культури слідує за соціальною історією у різних її проявах, в тому числі й за

економічно-політичним станом в державі. Вони, сприймаючи вплив головних чинників державотворення, *віддзеркалюють суспільний стан у своїх формах* і надають можливість з'ясувати причинно-наслідкові зв'язки між появою певних напрямків у створенні штучного середовища та суспільними процесами. Етапи економічно-політичного розвитку нашої держави за радянські часи з ознаками посилення централізації влади *проявилися специфікою напрямків в архітектурі і містобудуванні*. Особливо цікаво наступні зміни проглядаються у *перехідні періоди*, коли відбувається відмирання певних прийомів, форм, застосованих стилів і народження нових тенденцій. Чотири перелічені вище перехідні періоди свідчать про *своєрідність архітектурно-містобудівних напрямків відносно класичних прийомів*. Перший з них у повоєнний час проявився відмовою від еклектики з елементами класичних форм та квартальної забудови, другий перехідний до централізації влади – з поверненням містобудівного планування за класичними прийомами та псевдокласичними, а пізніше псевдоампірними формами архітектурних об'єктів, третій – згідно з проголошеним напрямком боротьби з надлишками в архітектурі і відступом від пишної класичної деталізації та квартальної забудови характеризувався переходом до вільної забудови на основі використання індустріальних конструкцій у масовому типовому будівництві, четвертий – в зв'язку зі змінами економічно-політичної ситуації ознаменував повернення до еклектики із застосуванням псевдо- і неокласики в архітектурі, зведення комплексів на вільних ділянках із самостійною, незалежною від оточення містобудівною композицією [5].

Отже, висновки: 1. В СРСР склалася специфічна система правління з головною роллю комуністичної партії (яка в певний час була нав'язана й іншим європейським країнам) на відміну від європейських типів владної структури.

2. Коливання у специфічному політичному устрої були обумовлені реакцією на міжнародну ситуацію та бажанням зберегти пануючу роль КПРС як владну структуру, внаслідок цих коливань утворилися перехідні періоди політичного устрою та соціально-культурних програм.

3. Зміст основних та перехідних періодів чітко відбивався у культурно-ідеологічних напрямках, які частіше за все були проголошені КПРС в її програмах побудови подальшого суспільно-економічного та політичного життя країни.

4. Культурно-ідеологічні завдання, що визначалися постановами ЦК КПРС та Ради міністрів СРСР, чітко відбивалися у напрямках містобудування й архітектури, які відповідно до динаміки суспільних процесів то поверталися до історичної класичної спадщини, то відмовлялися від неї.

Список використаних джерел

1. Кизима В.В. Социум и бытие. – К.: Издатель ПАРАПАН, 2007. – 204 с.
2. Бачинська Л.Г. Містобудування як відбиття суспільно-політичних і економічних умов / Регіональна політика: історичні витоки, законодавче регулювання, практична реалізація [зб. наук. пр.] - Київ-Тернопіль: 2016 – Вип.

П. – Матеріали Другої Міжнар. наук.-практ конф. (Київ, 14-15 грудня 2016 р.) / Мін-во освіти і науки України, Київ. Нац. ун-т будівн. і арх.-ри та ін. – «Економічна думка». - 2016. - В 2-х ч. – Ч.2 – 280 с.

3. Бачинська Л.Г., Бачинська О.В. Особливості формування забудови Києва в кінці XIX - на початку XX ст.: причини та тенденції/Збірник наукових праць «Сучасні проблеми архітектури і містобудування». - Вип. № 47. - Київ: КНУБА, 2017. – С.21-26.

4. Бачинська Л. Г. Вплив політичного режиму СРСР у 1920-1940-ві роки на архітектуру та містобудування України / Multidisciplinary Scientific Edition «Proceedings of the International Scientific Conference «Modern Methodology of Science and Education» - September 18, 2017, Warsaw, Poland - Vol.1. - RS Global S.z O.O., Research and Scientific Group Warsaw, Poland – с.15-20.

5. Бачинська Л.Г. Еволюція архітектури і містобудування України з кінця XIX до початку XXI століть: причини та тенденції /International Scientific and Practical Conference «WORLD SCIENCE». № 10 (26), Vol. 1, October 2017. Proceedings of the IV International Scientific and Practical Conference «Topical Problems of Modern Science and Possible Solutions». September 30, 2017, Dubai, UAE. - p.43-48.

6. Бачинська Л.Г. Архітектура та містобудування України у перехідні періоди економічно-політичного стану XX століття / International Scientific and Practical Conference «WORLD SCIENCE». № 11 (27), Vol. 1, November 2017. Proceedings of the IV International Scientific and Practical Conference «Modern Scientific Achievements and Their Practical Application». October 31, 2017, Dubai, UAE. – P. 40-46.

*Гербут Надія Анатоліївна, кандидат політичних наук, доцент
Баєва Юлія Євгенівна, кандидат політичних наук, доцент,
кафедра політичних наук,*

Київський національний університет будівництва і архітектури

ГЕНДЕРНИЙ КОМПОНЕНТ В МІСЬКОМУ ПЛАНУВАННІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Реалізація євроінтеграційних прагнень України актуалізує питання дотримання прав людини, оскільки це є основою європейських цінностей. Євросоюз розробив та реалізовує стратегію «gender mainstreaming», що в більшості офіційних документах України перекладається як «комплексний підхід до проблем рівності жінок і чоловіків» і означає необхідність дотримання гендерних прав в усіх сферах суспільного життя [1, с. 6-7].

З часом гендерний компонент почали інтегрувати до планування розвитку міста.

У Великобританії Королівський інститут міського планування провів дослідження, яким чином місцеві органи влади, що займаються плануванням простору, беруть до уваги проблему гендерної рівності. Результатом цього